

سرشناسه	: اراکی، محسن.
عنوان و نام پدیدآور	: فقه نظام اقتصادی اسلام / محسن اراکی.
مشخصات نشر	: قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، انتشارات، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	: ج.
شابک	: ۹۷۸-۹۶۴-۴۱۱-۸۹۰-۶
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیبا.
یادداشت	: بالای عنوان: متن درس خارج.
یادداشت	: کتابنامه.
یادداشت	: نمایه.
موضوع	: اسلام و اقتصاد.
شناسه افزوده	: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، انتشارات.
رده‌بندی کنگره	: الف۳۶۶/۲/۷-۲۳۰BP
رده‌بندی دیوبی	: ۲۹۷/۴۸۳۳
شماره کتاب‌شناسی ملی	: ۳۶۷۹۳۷۵

متن درس خارج

فقه نظام اقتصادی اسلام

www.ketab.ir

جلد اول

آیت‌الله محسن اراکی

انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی

۱۳۹۳

شماره ردیف ۱۱۱۶
شماره موضوعی ۱۲- فقه
۱۳۹۳-۴۹

www.ketab.ir

■ فقه نظام اقتصادی اسلام

- مؤلف: آیت‌الله محسن اراکی
- ناشر: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی رحمته
- چاپ: زلال کوثر
- نوبت و تاریخ چاپ: اول، زمستان ۱۳۹۳
- شمارگان: ۱۰۰۰
- قیمت: ۱۳۰۰۰ تومان

● دفتر مرکزی: قم، خیابان شهید، کوی ممتاز، پلاک ۳۸
تلفن و نمابر: ۰۲۵-۳۷۷۴۲۳۲۶

● شعبه مؤسسه امام خمینی (ره): قم، بلوار امین، بلوار جمهوری اسلامی، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)
تلفن: ۰۲۵-۳۲۱۱۳۶۲۹

فهرست

۱۵	مقدمه معاونت پژوهش
۱۵	پیشگفتار
۱۹	درآمد
۲۱	مبحث نخست: مفهوم نظام اقتصادی و رابطه آن با مکتب و علم اقتصاد
۲۱	تعریف واژگان اصلی
۲۱	الف) اقتصاد
۲۳	ب) فعالیت اقتصادی
۲۵	ج) نظام اقتصادی
۲۹	نظام‌های اقتصادی
۲۹	۱. نظام تیولی
۳۰	۲. نظام پیشه‌وری
۳۱	۳. نظام سرمایه‌داری
۳۴	۴. نظام اقتصادی سوسیالیستی یا اشتراکی
۳۶	۵. نظام اقتصاد تعاونی یا صنفی

۳۷ ۶. نظام اقتصادی اسلام
۳۸ د: جهان بینی اقتصادی
۳۹ ه: مکتب اقتصادی
۳۹ و: علم اقتصاد
۳۹ ز: نظام اقتصادی اسلام
۴۱ مبحث دوم: اسلام و نظام اقتصادی
۵۱ مبحث سوم: فقه نظام اقتصادی به چه معناست؟
۵۳ مبحث چهارم: منابع استنباط نظام اقتصادی اسلام
۵۵ مبحث پنجم: روش استنباط نظام اقتصادی
۶۱ فصل اول: جهان بینی اقتصادی
۶۳ الف - جهان بینی اقتصادی مارکسیسم
۶۶ نگاهی به جهان بینی عمومی مادی
۶۶ ۱. اصالت ماده
۶۸ ۲. تکامل دیالکتیکی
۶۹ نقدی کوتاه بر جهان بینی اقتصادی مارکسیسم
۷۰ ۱. تضاد طبقاتی
۷۲ ۲. تکامل اجتماعی
۷۶ ۳. روبنا و زیربنا در ساختار اجتماعی
۷۹ ب - جهان بینی اقتصادی نظام سرمایه داری (لیبرال کاپیتالیزم)
۸۲ ج - جهان بینی اقتصادی اسلام
۸۳ ۱. اصل توحید
۸۳ ۲. اصل نظم و تقدیر عادلانه و حکیمانه حاکم بر جهان
۸۴ ۳. دنیا دریجه ای است به سوی زندگی جاودان اخروی
۸۵ اصول کلی جهان بینی اقتصادی اسلام
۸۵ ۱. اصل مالکیت نخستین خداوند
۸۶ ۲. اصل مالکیت طولی
۸۷ ۳. اصل خلافت انسان از سوی خدا

۸۹	۴. اصل مسئولیت انسان.....
۹۳	۵. اصل جاودانگی انسان و مفهوم حیات جاودانه.....
۹۴	نقش جهان‌بینی اقتصادی اسلام در نظام اقتصادی.....
۹۵	الف) مفاهیم اقتصادی.....
۹۵	۱. سود و زیان.....
۹۹	۲. فعالیت اقتصادی.....
۱۰۴	۳. توسعه اقتصادی.....
۱۰۴	ب) انگیزه‌های فعالیت اقتصادی.....
۱۰۵	۱. مسئولیت الهی.....
۱۰۷	۲. خودکفایی و بی‌نیازی.....
۱۰۹	۳. توانگری هدفدار و زمینه‌ساز نیکوکاری.....
۱۱۰	۴. رفاه و آسایش.....
۱۱۲	ج - اهداف نظام اقتصادی اسلام.....
۱۱۳	۱. عدالت فردی و اجتماعی.....
۱۱۷	۲. آبادانی و عمارت زمین.....
۱۲۰	۳. رفاه و توسعه.....
۱۲۵	فصل دوم: مکتب اقتصادی اسلام.....
۱۲۹	بخش اول: نظریه توزیع نخستین.....
۱۲۹	الف - مفهوم توزیع.....
۱۳۰	ب - مفهوم ثروت.....
۱۳۵	نظریه توزیع نخستین در اقتصاد اسلامی.....
۱۳۵	الف - مالکیت دولت.....
۱۴۲	ب - مالکیت عمومی.....
۱۴۶	ج - مالکیت خصوصی.....
۱۴۸	نظریه منشأیت کار برای مالکیت خصوصی ثروت‌های نخستین.....
۱۴۸	قسمت اول: کلیات نظریه منشأیت کار برای مالکیت خصوصی.....
۱۴۹	مطلب اول: بخش اثباتی تئوری منشأیت کار برای مالکیت خصوصی.....

۱۴۹	آیات کریمه قرآنی
۱۵۱	روایات
۱۵۱	۱. روایات ابواب احیاء موات.
۱۵۹	۲. روایات ابواب مزارعه.
۱۶۱	۳. روایات باب اجاره.
۱۶۵	۴. روایات باب بیع
۱۷۲	۵. روایات باب غضب
۱۷۳	۶. روایات باب رهن
۱۷۵	۷. روایات باب لقطه
۱۸۱	۸. روایات ابواب الصيد
۱۸۳	مطلب دوم: بخش سلبی نظریه منشأیت کار برای مالکیت خصوصی
۱۸۳	آیات قرآنی
۱۸۴	روایات
۱۸۴	۱. روایات وارده درباره نفی «حلی» یا قرقگاه
۱۸۶	۲. روایات باب اجاره
۱۹۴	۳. روایت باب مضاربه
۱۹۵	۴. روایت باب صید
۱۹۶	۵. روایات باب احیاء موات
۱۹۸	اشکال
۲۰۱	پاسخ اشکال
۲۰۳	اشکال دیگر
۲۰۳	دسته اول: روایات بیع مرابحه و سایر روایات دال بر حلیت سود بازرگانی ...
۲۰۶	دسته دوم: روایات باب اجاره
۲۰۷	دسته سوم: روایات باب مزارعه
۲۰۹	پاسخ اشکال
۲۱۹	قسمت دوم: تفصیل نظریه
۲۲۰	مبحث اول: تعریف کار اقتصادی منشأ اثر در مالکیت ثروت طبیعی

- ۲۲۱..... مبحث دوم: ضوابط و ملاک‌های کار اقتصادی منشأ مالکیت
- ۲۲۲..... نوع اول: ایجاد ثروت جدید
- ۲۲۷..... نوع دوم: ایجاد بهره‌زایی در ثروت‌های خام
- ۲۳۳..... سومین نوع کار اقتصادی در ثروت‌های طبیعی
- ۲۳۵..... تحجیر به عنوان آغاز بهره‌برداری از ثروت طبیعی
- ۲۳۵..... شرایط تحجیر
- ۲۳۶..... تبیین فقه حیازت و تحجیر، و آثار اقتصادی آنها
- ۲۳۷..... مطلب اول: تعریف حیازت
- ۲۴۰..... مطلب دوم: تعریف تحجیر
- ۲۴۵..... مطلب سوم: فرق حیازت با تحجیر
- ۲۴۷..... مطلب چهارم: تعیین آثار اقتصادی هر یک از حیازت و تحجیر
- ۲۵۱..... مبحث سوم: حدود و قلمرو نظریه منشأیت کار برای مالکیت ثروت‌های نخستین
- ۲۷۱..... جمع بندی نظریه توزیع نخستین و تطبیقات آن
- ۲۷۱..... الف - جمع بندی
- ۲۷۲..... ب - تطبیقات
- ۲۸۸..... مقایسه نظریه اسلام در توزیع نخستین با کاپیتالیسم و مارکسیسم
- ۲۸۹..... نقد دیدگاه کاپیتالیسم در توزیع نخستین ثروت‌های طبیعی
- ۲۹۰..... مقایسه دیدگاه اسلام در توزیع نخستین با دیدگاه مارکسیسم
- ۲۹۶..... نقد نظریه کار - ارزش مارکس
- ۳۰۲..... مطلوبیت ناشی از نیاز و کمیابی اساس ارزش کالا است
- ۳۰۵..... کتابنامه
- ۳۰۹..... نمایه‌ها

مقدمه معاونت پژوهش

حقیقت اصیل‌ترین، جاودانه‌ترین و زیباترین راز هستی و نیاز آدمی است که سلسله مؤمنان و عالمان صادق چه جان‌ها که در راه آن نباخته، و جاهلان و باطل‌پرستان چه توطئه‌ها و ترفندها که برای محو و مسخ آن نساخته‌اند. چه تلخ واقعیتی است مظلومیت حقیقت، و چه شیرین حقیقتی است این واقعیت که در مصاف همیشگی حق و باطل، حق سربلند و سرفراز است و باطل از بین رفتنی و نگوشتار. این والا و بالانشینی حقیقت، گذشته از سرشت حق، وام‌دار کوشش‌های خالصانه و پایان‌ناپذیر حقیقت‌جویانی است که در عرصه نظر و عمل کمر همت محکم بسته و از دام و دانه دنیا رسته‌اند، و در این میان نقش و تأثیر ادیان و پیامبران الهی، و به‌ویژه اسلام و پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و جانشینان برحق و گرامی او علیهم السلام، برجسته‌ترین است.

دانشمندان نام‌آور شیعه رسالت خطیر و بی‌نظیر خویش را بهره‌گیری از عقل و نقل و غوص در دریای معارف قرآن و برگرفتن گوهر ناب حقیقت از سیره آن پیشوایان و عرضه آن به عالم بشری و دفاع جانانه در برابر هجوم ظلمت‌پرستان حقیقت‌گریز دانسته و در این راه دیده‌ها سوده و جان‌ها فرسوده‌اند. اکنون در عصر بحران معنویت که دشمنان حقیقت و آدمیت هر لحظه با تولید و انتشار فزون از شمار آثار نوشتاری و دیداری و

به کارگیری انواع ابزارهای پیشرفته سخت افزاری و نرم افزاری در عرصه های گوناگون برای سیطره بر جهان می کوشند، رسالت حقیقت خواهان و اندیشمندان حوزوی و دانشگاهی، به ویژه عالمان دین، بس عظیم ترو سخت دشوارتر است.

در جهان تشیع، پژوهشگران حوزوی در علوم فلسفی و کلامی، تفسیری و حدیثی، فقهی و اصولی و نظایر آن کارنامه درخشانی دارند، و تأملات ایشان بر تارک پژوهش های اسلامی می درخشد. در زمینه علوم طبیعی و تجربی و فناوری های جدید نیز پژوهشگران ما تلاش هایی چشمگیر کرده، گام هایی نویدبخش برداشته و به جایگاه درخور خویش در جهان نزدیک شده اند، و می کوشند تا با فعالیت های روزافزونشان مقام شایسته خویش را در صحنه علمی بین المللی باز یابند. ولی در قلمرو پژوهش های علوم اجتماعی و انسانی تلاش های دانشمندان این مرزوبوم آن گونه که شایسته نظام اسلامی است به بار ننشسته و آنان گاه به ترجمه و اقتباس نظریات دیگران بسنده کرده اند. در این زمینه کمتری توان رد پای ابتکارات و به ویژه خلاقیت های برخاسته از میانی اسلامی را یافت و تا رسیدن به منزلت مطلوب راهی طولانی و پرچالش در پیش است. از این رو، افزون بر استنباط، استخراج، تفسیر و تبیین آموزه های دینی و سازمان دهی معارف اسلامی، کاوش در مسائل علوم انسانی و اجتماعی از دیدگاه اسلامی و تبیین آنها از مهم ترین اهداف اولویت های مؤسسات علمی به ویژه مراکز پژوهشی حوزه های علمیه است.

مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی علیه السلام در پرتو تأییدات رهبر کبیر انقلاب اسلامی و حمایت های بی دریغ خلف صالح وی، حضرت آیت الله خامنه ای (مد ظله العالی) از آغاز تأسیس بر اساس سیاست ها و اهداف ترسیم شده از سوی حضرت آیت الله محمد تقی مصباح یزدی (دامت برکاته) به امر پژوهش های علمی و دینی اهتمام داشته و در مسیر برآوردن نیازهای فکری و دینی جامعه، به پژوهش های بنیادی، راهبردی و کاربردی پرداخته است. معاونت پژوهش مؤسسه برای تحقق این مهم، افزون بر برنامه ریزی و

هدایت دانش پژوهان و پژوهشگران، در زمینه نشر آثار محققان نیز کوشیده و بحمدالله تاکنون آثار ارزنده‌ای را در حد توان خود به جامعه اسلامی تقدیم کرده است.

کتاب پیش روی، پژوهشی است در قلمرو فقه اقتصادی که با تلاش استاد ارجمند حضرت آیت‌الله محسن اراکی (دامت برکاته) نگارش یافته است. هدف اصلی نویسنده ارائه نمونه‌ای از تلاش فقهی در راستای عرضه نظام اقتصادی اسلام بر اساس کتاب و سنت است.

معاونت پژوهش از مؤلف محترم صمیمانه سپاسگزاری می‌کند و توفیق روزافزون ایشان را از خداوند منان خواستار است.

معاونت پژوهش

مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی علیه السلام

www.ketab.ir